

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 918

ŞİA TEFSİRİNDE İSRÂİLİYAT (I-VII. YY.)

Hüseyin ZAMUR

Editör:

Prof. Dr. Ömer ÇELİK

ISBN: 978-625-7672-01-6

1. Baskı, Aralık 2020, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 03.12.2020
tarih ve 150 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Baskı: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde No. 11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

ŞÎA TEFSİRİNDE
İSRÂİLİYAT
(I-VII. YY.)

Hüseyin ZAMUR

ÖZGEÇMİŞ

Hüseyin Zamur, 1983 yılında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini Kızıltepe'nin Kılduman köyünde tamamladı. 2004 yılında Nusaybin İmam Hatip lisesini bitirdi. 2010 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2007-2013 yılları arasında Kızıltepe'nin Yoldere köyünde İmam-Hatiplik görevi yaptı. 2013 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimlerinde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2014 yılında bu üniversitede "Ahmed b. Ali b. Mesud ve Merâhu'l-Ervâh Adlı Eseri" adlı çalışmasıyla yüksek lisans, ardından 2019 yılında aynı üniversitede "Klasik Dönem Şîa Tefsirinde İsrâîliyât (I-VII. YY.)" adlı çalışmasıyla da doktorasını bitirdi. Evli ve dört çocuk babası olan yazar, halen Dicle Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

■

İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XI
ÖN SÖZ	XIII
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ.....	3
II. ÇALIŞMANIN AMACI ve KAPSAMI.....	4
III. ÇALIŞMANIN AŞAMALARI ve YÖNTEMİ	5
IV. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

İSRÂİLİYAT'IN TARİHİ SEYRİ

1.1. İSRÂİLİYAT'IN TANIMI	11
1.2. İSRÂİLİYAT'IN KAYNAKLARI.....	13
1.3. İSRÂİLİYAT'IN ARAP KÜLTÜRÜNE GİRİŞİ	16
1.3.1. Arap Yarımadasında Ehl-i kitap	17
1.3.2. İslâm Öncesi Arap-Ehl-i kitap Münasebeti.....	21
1.3.3. İslâmî Dönemde Arap Ehl-i kitap Münasebeti.....	27
1.4. İSRÂİLÎ RİVAYETLERİN TEFSİRE GİRİŞİ	32
1.4.1. Rivayet Dönemi.....	34
1.4.1 Sahâbe Dönemi	35
1.4.2. Tâbiîn ve Tebeu't-tâbiîn Dönemi	38
1.4.2. Tedvin Dönemi	39
1.5. İSRÂİLİYAT'IN İSLÂM KÜLTÜRÜNE GİRMESİNİ HIZLANDIRAN FAKTÖRLER	42

1.5.1. Kur'an Kıssaları	43
1.5.2. Hz. Peygamber'in Ehl-i kitap'a Karşı Söz ve Davranışları	45
1.5.3. Ehl-i kitap Âlimlerinin Müslüman Olması	49
1.5.4. Ehl-i kitap Kaynaklarının Arapçaya Tercüme Edilmesi	50
1.5.5. İslâm Düşmanlığı.....	52
1.5.6. Kıssacılar	54
1.6. ŞİA'DA İSRÂİLİYAT	56
1.6.1. İsrâiliyat'ın Değerlendirilmesinde Etkili Olan Faktörler	61
1.6.1.1. Sünnet ve Sahih Hadis İnancı	61
1.6.1.2. İsmet İnancı.....	64
1.6.1.3. Takıyye İnancı.....	68
1.6.1.4. Râvilerin Makbuliyeti.....	69
1.6.1.5. Sahâbe Algısı	70
1.6.1.6. Tâbiîn Algısı	71
1.6.2. Şii Tefsirlerde İsrâiliyat.....	74
1.6.2.1. Klasik Dönem Şii Rivayet ve Dirayet Tefsirleri.....	76
1.6.2.1.1. İmam Ca'fer es-Sâdık'ın Tefsiri.....	77
1.6.2.1.2. Hasan el-Askerî'nin Tefsiri.....	78
1.6.2.1.3. Furât b. İbrâhim'in Tefsiri	79
1.6.2.1.4. Kummi'nin Tefsiri	80
1.6.2.1.5. Ayyâşî'nin Tefsiri	82
1.6.2.1.6. Tûsî'nin Tefsiri (et-Tibyân fi tefsîr'il-Kur'ân).....	83
1.6.2.1.7. Ebü'l-Fütûh er-Râzî'nin tefsiri (Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân fi tefsîr'il-Kur'ân).....	85
1.6.2.1.8. Tabersî'nin Tefsiri (Mecma'u'l-beyân fi tefsîr'il-Kur'ân)..	86
1.6.3. Şii Kaynaklara Göre İsrâiliyat'ın İslâm Kültürüne Girişi.....	87
1.6.3.1. İsrâiliyat'ın İslâm Kültürüne Geçmesine Zemin Hazırlayan Faktörler.....	89
1.6.3.2. İsrâiliyat'ın Yayılmasının Nedenleri	90
1.6.3.2.1. Halifelerin Kıssacılara Müsamahakâr Davranmaları	90
1.6.3.2.2. Halifelerin Hadis Yazımını Engellemeleri.....	93
1.6.3.2.3. Selef Âlimlerinin Ehl-i kitap'tan Gelen Rivayetlere Aracı Olmaları.....	99

1.6.4. Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt'in İsrâiliyat'a Karşı Tutumları	101
1.6.5. İsrâiliyat'ın Tasnifi.....	103
1.6.6. İsrâiliyat'ı Nakletmenin Hükümü	106

İKİNCİ BÖLÜM

Şİİ TEFSİRLERDE PEYGAMBERLERE DAİR İSRÂİLİ RİVAYETLER

2.1. HZ. ÂDEM.....	110
2.1.1. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın Cennete Girmesi ve Cennetten Atılması.....	110
2.1.2. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın Şirke Düşüklerine Dair Rivayetler	116
2.1.3. Hz. Âdem'in İsyankâr Kızı.....	121
2.1.4. Hâbil ve Kâbil	122
2.1.5. Hz. Âdem'in Oğluna Ağıtları	127
2.2. HZ. İDRÎS	129
2.3. HZ. NÛH	132
2.3.1. Hz. Nûh ile Şeytanın Ağaçta Ortaklığı	132
2.3.2. Hz. Nûh'un Oğlu	133
2.3.3. Tufan ve Gemiyle İlgili Rivayetler	134
2.4. HZ. HÛD ve ÂD KAVMÎ	141
2.4.1. Âd Kavminin Cüsselerinin Büyüklüğü	141
2.4.2. Âd Şehri ve Bu Şehrin Kurucusu	143
2.4.3. Âd Kavminin Helakı.....	146
2.5. HZ. İBRÂHİM.....	149
2.5.1. Hz. İbrâhim ile İlgili Anlatı	149
2.5.2. Hz. İbrâhim'in Yakılmak İstendiği Ateşe Üfleyen Kertenkele..	154
2.5.3. Sâre'nin Çocuklarının Cezalandırılması.....	156
2.5.5. Kâbe'nin İnşası ve Cennetten İndirilen Taşlar	157
2.5.6. Hz. İbrâhim'in Oğlunu Ziyaret Etmek İstemesi.....	164
2.5.7. Hz. İbrâhim'in Torbasındaki Kumun Una Dönüşmesi.....	166
2.6. HZ. LÛT	167
2.7. HZ. YÂKUB	168
2.8. HZ. YÛSUF.....	170

2.8.1. Hz. Yûsuf'un Zinaya Meyliyle İlgili Rivayetler	170
2.8.2. Peygamberliğin Hz. Yûsuf'tan Alınması ve Hz. Yûsuf'un Hapiste Kalma Sebebi.....	173
2.8.3. Züleyha'ya Gençliğinin Geri Verilmesi	177
2.9. HZ. MÛSÂ, İSRÂİLOĞULLARI, FİRAVUN, KÂRÛN ve BELÂM.....	178
2.9.1. Kıptilere Verilen Belalar.....	178
2.9.2. Firavun ile Hz. Mûsâ'ya İman Eden Kişinin Yaşı.....	180
2.9.3. Firavun ile Hâmân'ın Göğe Çıkma Maceraları.....	181
2.9.4. İsrâiloğulları, Kıptiler vb. Konularda Kişi Sayıları.....	183
2.9.5. Hz. Mûsâ'nın Asâsı	186
2.9.6. Taşın Hz. Mûsâ'nın Elbiselerini Alması	188
2.9.7. Hz. Mûsâ'nın Elindeki Levhalar.....	190
2.9.8. Hz. Mûsâ'nın Kavminden Tövbe Etmelerini İstemesi.....	191
2.9.9. Üc b. Unuk ve Büyük Cüsseli Kavim.....	195
2.9.10. Yer Altında Yaşayanlar	197
2.9.11. Yâkub Neslinin Alametleri	200
2.9.12. Mesh (Eyle Halkı).....	201
2.9.13. Kârûn.....	204
2.9.14. Bel'âm b. Bâûrâ.....	207
2.10. HZ. EYYÛB	209
2.11. HZ. YÛNUS	213
2.12. HZ. DÂVÛD	217
2.12.1. Tâlût, Câlût ve Hz. Dâvûd	224
2.12.2. Tabut ve Sekine	228
2.12.3. Hz. Dâvûd'un Ağlaması	231
2.13. HZ. SÛLEYMAN	232
2.13.1. Hz. Süleyman'ın Oğlunu Azrâil'den Saklamak İstemesi ve Hz. Süleyman'ın Tahtına Bırakılan Ceset	232
2.13.2. Atların, Boyun ve Ayaklarını Vurması.....	235
2.13.3. Şeytanların Hz. Süleyman'a İsyanı.....	238
2.13.4. Belkıs'ın Hz. Süleyman'a Gönderdiği Hediyeler	244
2.13.5. Hz. Belkıs ve Camdan Yapılan Saray.....	247

2.13.6. Rüzgârın Hz. Süleyman'ın Emrine Verilmesi.....	248
2.13.7. Hz. Süleyman'ın Ölümü.....	251
2.13.8. Hârût ve Mârût.....	254
2.14. HZ. ÜZEYİR.....	260
2.15. HZ. İSÂ.....	265
2.16. ZÜLKARNEYN.....	271
2.16.1. Zülkarneyn, Hz. Hızır ve Hayat Pınarı.....	272
2.16.2. Zülkarneyn'in Denize Dalması.....	280
2.16.3. Zülkarneyn'in İnşa Ettiği Sed.....	280
2.16.4. Yecûc ve Mecûc.....	283
2.17. ASHÂB-I KEHF.....	289
2.17.1. Ashâb-ı Kehf'ten Korkulması.....	292
2.17.2. Ashâb-ı Kehf'in Köpeğinin Adı, Rengi ve Cinsi.....	292
2.17.3. Ashâb-ı Kehf'in Mensup Olduğu Din.....	293

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şİİ TEFSİRLERDE MUHTELİF KONULARA DAİR İSRÂİLÎ RİVAYETLER

3.1. YER ve GÖKLERİN YARATILMASI.....	300
3.2. DÜNYANIN BULUNDUĞU YER ve BALIK.....	310
3.3. GÖKLERİN YERYÜZÜNDEN AYRILMASI.....	315
3.4. GÜNEŞ ve AY'A DAİR RİVAYETLER.....	316
3.5. YERYÜZÜNÜN HZ. ÂDEM'DEN ÖNCEKİ SAKİNLERİ.....	321
3.6. KAFDAĞI.....	327
3.7. BULUT, ŞİMŞEK ve GÖK GÜRÜLTÜSÜ.....	329
3.8. CENNETE GİRECEK HAYVANLAR.....	332
3.9. İBLİS'İN AİLESİNDEN MÜMİN OLANLAR.....	334
SONUÇ	335
KAYNAKÇA	345

KISALTMALAR

b.	: Bin (oğlu)
bkz.	: Bakınız
Bty.	: Basım tarihi yok
Byy.	: Basım yeri yok
(cc.)	: Celle celaluhu
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
hş.	: Hicrî Şemsi
Hız.	: Hazreti
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
(s.a.s.)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
v.b.	: Ve Benzeri

ÖN SÖZ

■

Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması için indiği dönemin ve o dönemin kültürünün karakteristik özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Zira Kur'an'ın evrensel mesajları o dönemin insanların anlayacağı bir dil ile indirilmiş ve onlar da kültürel birikimleriyle Kur'an'ı anlamaya çalışmışlardır. Arap toplumunun sözlü bir kültüre sahip olması ve Ehl-i kitap'la birlikte yaşaması, kendilerine inen vahye aşına olmalarına vesile olmuştur. Ehl-i kitap'ın, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan müteşâbih âyetler ve peygamber kıssalarıyla ilgili teferruata vâkıf olmaları, bunları öğrenmek isteyen sahâbenin onlara müracaat etmesine neden olmuştur. Böylece Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaların teferruatını İsrâîlî haberler üzerinden anlama çabaları sahâbe döneminde başlamış ve sonraki dönemlerde artarak devam etmiştir. İlk dönem müfessirlerin bu tür rivayetleri eserlerine almaları, Müslümanların bunların sahih olduğuna inanmalarına neden olmuştur.

Ehl-i sünnet tefsirlerinde çok sayıda İsrâîlî rivayetin varlığı bilinmektedir. İslâm dünyasında büyük bir çoğunluğa sahip olan Şîa'nın İsrâîlî rivayetlere yaklaşımı, rivayetlerin Şîi tefsirlerdeki miktarı ve Kur'an tefsirine etkisi dikkatimizi çeken bir konu olmuştur. Bu nedenle özellikle klasik dönem rivayet ve dirayet tefsirlerinde Şîi müfessirlerin İsrâîliyat'a yaklaşımını, Şîi âlimlerin yazdıkları kaynaklardan yararlanarak bu konuda bütüncül ve objektif bilgiler sunmak ve bunları değerlendirmeye tabi tutmak istedik. Bu minvalde Yahudilik ve diğer kültürlerden genelde İslâm'a, özelde ise Şîi

tefsirlere girmiş olan ilk yaratılış, peygamberler, eski kavimler ve meleklerle ilgili rivayetleri inceledik.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde Arapların İsrâilî rivayetler ile tanışma sürecini ve İsrâilî rivayetlerin tefsirlerde bulunmasının nedenlerini belirlemeye çalıştık. Bu amaçla öncelikle Ehl-i kitap'ın Arap yarımadasına gelişini, yaşam biçimlerini ve tarihî süreç içerisinde Araplar ile kurdukları sosyal, kültürel, ticari ve siyasi ilişkilerini irdeledik. İlişkiler neticesinde İsrâiliyat'ın Arap kültürüne, İslâm'a ve özellikle tefsire girişine sebep olan ve bu süreci hızlandıran faktörleri ele aldık. Ardından Şîi tefsirlerde İsrâiliyat'ın kullanılmasında etkili olan faktörleri ve Şâ'nın İsrâiliyat'a yaklaşımını inceledik. İkinci bölümde I-VII. yüzyıllar arasındaki Şîi rivayet ve dirayet tefsirlerinde Peygamberlere dair nakledilen İsrâilî rivayetleri belirli konular etrafında topladık ve ardından bunları değerlendirmeye tabi tuttuk. Üçüncü bölümde ise belirlenen asırlar arasında Şîi tefsirlerde muhtelif konulara dair nakledilen İsrâilî rivayetleri aktardıktan sonra incelemeye çalıştık.

Gerek araştırma konusunun seçilmesi ve yazılması sürecinde gerekse çalışmanın şekillenmesinde ve olgunlaşmasında her türlü katkıyı sağlayan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Temizkan'a, çalışmanın okunması ve tashihinde kendilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Ali Akay'a, Prof. Dr. Yahya Suzan'a, Doç. Dr. Metin Yiğit'e ve Doç. Dr. Hayrettin Kızıl'a, çalışmanın gelişiminde katkıları olan değerli arkadaşlarıma ve son olarak kendilerini çok ihmal ettiğim hâlde bunu sabırla karşılayan eşime ve çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Hüseyin ZAMUR

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

İsrâiliyat kavramı, başta Yahudi kültürü olmak üzere diğer kültürlerden İslâm kültürüne geçmiş bilgilerin genel adı olarak kullanılmıştır. Çünkü Müslümanların bilgi kaynakları sadece Yahudilerle sınırlı kalmamıştır. Müslümanlar, İslâm'ın ortaya çıktığı bölge olan Arap yarımadasına yakın yerlerdeki kültürlerden de önemli miktarda etkilenmişlerdir. Çoğu efsanevi bir nitelik arz eden bu bilgiler, insanların hayal dünyasını süslediği için halk tarafından büyük ilgi görmüştür. Ehl-i sünnet ve Şîa'dan birçok müfessir, kendilerine ulaşan çoğu rivayeti tenkide tabi tutmadan eserlerine almıştır. Bu rivayetler, insanları Kur'an kıssalarının asıl maksadından uzaklaştırmakla kalmayıp insanların zihinlerini gereksiz bilgilerle meşgul olmasına ve İslâm kültürüne birçok hurafenin geçmesine sebep olmuştur.

İlk dönemden itibaren İsrâilî rivayetlerin genelde İslâm kültürüne ve özelde tefsirlere girdiği görülmektedir. Bu rivayetlerin Hz. Peygamber'e, sahâbeye, tâbiîne ve imamlara isnad edilerek aktarılması, tarih, siyer, hadis ve tefsir kitaplarında yer alması tehlike oluşturmuştur. Rivayetlerin özellikle Hz. Peygamber'e, sahâbeye veya bir Şîi imama dayandırılması bunların sahih olarak algılanmasına, sahih kabul edilmeleri de şüphelerin oluşmasına ve özellikle İslâm inancına aykırı olan birçok hurafenin İslâm kültürüne girmesine neden olmuştur.

İsrâiliyat konusuyla ilgili olarak hem Müslüman âlimler hem de Batılı ilim adamları tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır. Ehl-i sünnet âlimleri yaptıkları çalışmalarda İsrâiliyat'ın konularını ve İsrâiliyat'ın yer aldığı kitapları tespit etmeye çalışmış ve söz konusu kitapların bu tür rivayetlerden arındırılması gerektiğini